

PRISPEVEK BORUTA BELCA K OBRAVNAVI OBROBNIH (MARGINALNIH) OBMOČIJ SLOVENIJE

Lučka Lorber

Dr., diplomirana geografinja, izredna profesorica
Oddelek za geografijo
Filozofska fakulteta
Univerza v Mariboru
Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor, Slovenija
e-mail: lucka.lorber@um.si

UDK: 929:911.375.635

COBISS: 1.02

Izvleček

Prispevek Boruta Belca k obravnavi obrobni (marginalni) območij Slovenije

Slovenski geograf, zaslužni profesor Borut Beleč je kot raziskovalec največ prispeval v drugi polovici 20. stoletja, ko sta bila za agrarno geografijo značilna predvsem nazadovanje njene teorije in obrobnost zanimanja vodilnih slovenskih geografov. Proučeval je spremembe v rabi tal obrobni in obmejni območij severovzhodne Slovenije. Njegovo aktivno sodelovanje v raziskovalnih projektih in zgodnja vključitev v mednarodni prostor je imela za posledico, da je svoje raziskave nadgradil s proučevanjem obrobniosti z vidika humanističnih komponent agrarne in regionalne geografije. Borut Beleč je slovensko agrarno geografijo obogatil predvsem s proučevanjem rabe tal glede na razvoj vinogradništva v daljših časovnih obdobjih. Na lokalnem nivoju je raziskoval spremembe rabe tal in zaznal njene posledice na demografske spremembe, dnevno mobilnost delovne sile, obmejnost in prometno dostopnost obrobni območij. Bil je začetnik znanstvenega pristopa proučevanja obrobniosti in marginalnosti v Sloveniji. Svoja znanstvena spoznanja je objavljajl v priznanih revijah in predstavljal na mednarodnih geografskih kongresih. Z vključevanjem diplomantov v raziskovalno delo, je svoje znanje prenašal na nove generacije mladih geografov.

Ključne besede

Borut Beleč, geograf, agrarna geografija, obrobniost, marginalnost, obmejnost

Abstract

Borut Beleč's Contribution to the Study of Peripheral (Marginal) Areas of Slovenia

The Slovenian geographer and professor emeritus Borut Beleč made his greatest scientific contribution in the second half of the 20th century, when Agrarian Geography was characterized by a decline in its theory and by the lack of interest of the leading Slovenian geographers. Borut Beleč studied changes in land use of peripheral and border areas of the North-Eastern Slovenia. His active participation in research projects and his early entry into the international area resulted in the upgrade of his research work with the study of distant locations from the perspective of the humanistic components of the Agrarian and Regional Geography. Borut Beleč has enriched the Slovenian Agrarian Geography above all by studying land use in relation to the development of viticulture over long periods of time. At the local level, he studied changes in land use and acknowledged their influence on demographic changes, on workforce commuting, and on the marginality and transport accessibility of peripheral areas. He was the pioneer of the scientific approach to the study of the peripherality and marginality in Slovenia. His scientific findings were published in renowned journals and presented at international geographical congresses. With the integration of graduates into his scientific work, he was able to transmit his knowledge to new generations of young geographers.

Key words

Borut Beleč, geographer, Rural Geography, peripherality, marginality, border areas
Uredništvo je članek prejelo 20.11.2015.

1. Uvod

Prispevek zaslužnega profesorja dr. Boruta Belca k razvoju slovenske geografije ocenjujemo skozi njegov znanstveni opus, ki je pomembno prispeval k razvoju agrarne geografije. Geografi so že na svojem drugem zborovanju v Mariboru leta 1954 sklenili, da je potrebno sistematično pristopiti k podrobnejemu proučevanju severovzhodnega slovenskega prostora, še posebej tistih njegovih predelov, ki niso bili v središču takratnega zanimanja geografskih znanstvenih proučevanj in ki so bili odmaknjeni tudi od družbenogospodarskih procesov, ki so zajeli osrednjo Slovenijo. To je bilo obdobje začetka kompleksnih prostorskih raziskav, ki so po Ilešičevem mnenju presegale meje ožjega zanimanja geografske stroke. Belec je svoje raziskovanje usmeril v proučevanje kompleksnih geografskih vprašanj Priekije in širše subpanonske Slovenije. Njegovi prispevki o preoblikovanju agrarne pokrajine, o zemljiški razdrobljenosti in nerazvitosti severovzhodne Slovenije ter o regionalno razvojni problematiki obmejnih območij kažejo na njegovo raziskovalno usmerjenost v proučevanje degradiranih, manj razvitih, obrobnih in obmejnih območij Slovenije (Lorber 2010, 2011a, 2013; Horvat 2011, 2013; Žiberna 2013). Svoje delo je zasnoval na tehnikah terenskega raziskovalnega dela (kartiranja rabe tal, anketiranje prebivalstva) in na osnovi izkušenj, pridobljenih v okviru mednarodnega sodelovanja z nekaterimi univerzitetnimi geografskimi institucijami v tedanji Zvezni republiki Nemčiji (München, Frankfurt, Bayreuth, Marburg an der Lahn), Avstriji (Dunaj) in na Poljskem (Oddelek za agrarno podeželje Poljske akademije znanosti in umetnosti v Varšavi). Mednarodno sodelovanje je bilo povezano s projektno zasnovanim terenskim delom, katerega cilj je bil dopolnjevanje teoretičnih izhodišč in metodologije za uporabnost novih spoznanj v praksi (Klemenčič 2009). Njegova socialnogeografska proučevanja vinorodnih predelov in tipologije podeželskega prostora pomenijo pomemben metodološki prispevek k teoriji agrarne geografije. Vladimir Klemenčič je v svoji razpravi O dilemah in dejanskem stanju slovenske geografije v času delovanja tretje generacije slovenskih geografov (Klemenčič 2009) kot odgovor na Vrišerjev prispevek Geografske dileme (Vrišer 2007) opozoril, da Vrišer razen svojih in nekaterih Gamsovih del žal ne navaja nobenega drugega dela geografov tretje generacije. Tako je Vladimir Klemenčič med drugimi raziskovalci in njihovimi deli opozoril tudi na Belčevo delo, ki obravnava probleme Ljutomerskih gor (Belec 1968). Po njegovem mnenju so bila omenjena dela zasnovana na novih tehnikah terenskega raziskovalnega dela na osnovi izkušenj, pridobljenih v okviru mednarodnega sodelovanja s tujimi raziskovalnimi institucijami ter uporabljenimi mednarodno primerljivimi geografskimi metodami raziskovalnega dela, katerih cilj je bil dopolnjevanje teoretičnih izhodišč in metodologije za uporabnost novih spoznanj v praksi (Lorber 2011a). Prav to pa demantira Vrišerjevo navedbo o ozki specializaciji in drobljenju geografske znanosti v Sloveniji in geografiji na sploh (Klemenčič 2009). Pri svojem nadvse plodnem strokovnem, pa tudi pedagoškem delu je posegel na različna geografska področja, kar je bilo nedvomno povezano z njegovim več kot petdesetletnim intenzivnim sodelovanjem z osrednjimi slovenskimi geografskimi institucijami, Oddelkom za geografijo Filozofske fakultete, tri desetletja z Inštitutom za geografijo Univerze v Ljubljani in na začetku svoje strokovne poti z akademskim geografskim inštitutom. Vključil se je v raziskovalne projekte Inštituta za geografijo Univerze v Ljubljani, ki je pod vodstvom ter mentorstvom Vladimirja Klemenčiča in Svetozarja Ilešiča pritegnil širok krog, predvsem za novo socialnogeografsko smer vnetih slovenskih geografov (Pak 2010). Aktivno je sodeloval v Komisiji za trajnostni razvoj podeželja pri Mednarodni geografski zvezi (International Geographical Union, IGU), kjer je prepoznavno vplival na smernice znanstvenoraziskovalne problematike, ki jo je usmerjala Mednarodna geografska

zveza. V okviru Mednarodne geografske zveze že od leta 1996 deluje komisija za proučevanje geografske marginalnosti. Njenemu nastanku je botrovalo zanimanje za proučevanje tako ali drugače geografsko marginalnih območij. V delo podkomisij in študijskih skupin so se vključevali tudi posamezni slovenski geografi (Belec 1996; Klemenčič 2003; Vojvoda 1996), danes aktivno pri delu komisije sodeluje Stane Pelc (2004). Terenske raziskave, sodelovanje s tujimi geografskimi institucijami in organizacijami so vplivale, da je Belec že zelo zgodaj vključeval v svoje raziskovalno delo tudi tematiko prostorske in družbene obrobnosti obravnavanega prostora.

2. Obrobnost - marginalnost

V slovenski geografski literaturi je o marginalnosti največ pisal Stanko Pelc (2012; 2011; 2006; 2004). Tujka je svoje mesto našla predvsem v družboslovju in je do določene mere, povsem ustrezno nadomestljiva s slovenskim izrazom obrobnost, ki lahko tako ali drugače nadomešča tujki marginalnost in perifernost. Slednja v izvorni angleški različici nastopa v okviru Friedmannovega modela »center-periphery«, tudi »core-periphery« modela in opredeljuje obrobje kot nasprotje središču oziroma središčnim območjem. Slovenci imamo torej en sam domač izraz za dva tuja, pri čemer gre samo za deloma istovetne izraze. Vendar s tem lahko zaidemo v pojmovno nejasnost, saj je obrobje lahko tako marginalno kot periferno območje, pri čemer ne gre vedno za ista območja (Pelec 2004).

Hkrati pa med strokovnjaki ni enotne definicije in ima pojem več različnih pomenov:

- a) nerazvitost, pomanjkanje virov, oddaljenost,
- b) razmerja, zatiranje, zaprtost - izolacija in
- c) pomanjkanje kulturne integracije, pomanjkanje prilagajanja kulturnim in urbanim normam (Gurung in Kollmar 2005).

Menimo, da je za proučevanje slovenskega prostora izraz obrobnost primeren. Z njim opisujemo in analiziramo družbeno-kulturne, politične, upravne in gospodarske sfere, kjer se prikrajšani prebivalci borijo za dostop (družbeni in prostorski) do virov, in za polno sodelovanje v družbenem življenju (Gurung in Kollmar 2005). Obrobnost delimo na družbeno in prostorsko obrobnost.

2.1. Družbena obrobnost

Družbeno obrobnost lahko analiziramo glede na socialne razmere v družbi. Razlike nastanejo ob izključenosti iz glavnih tokov. Obseg in stanje socialnih, gospodarskih in političnih razlik med obrobni in centralnimi območji lahko ocenjujemo glede na pravičen in zakonit dostop do virov in do odločanja. Družbena obrobnost se na splošno odraža na kvaliteti osnovnih socialnih razmer prebivalstva. Na njih vplivajo slabše možnosti preživljanja (pomanjkanje virov, spretnosti in priložnosti), omejena udeležba v javnem odločanju, manjša uporaba javnih prostorov in površin, občutek izključenosti na osnovi nižjega samospoštovanja (Gurung in Kollmar 2005). Obrobnost se pojavlja po vsem svetu, tako v razvitih, razvijajočih se in nerazvitih družbah.

2.2. Prostorska obrobnost

Običajno je vezana na geografsko oddaljenost območja od večjih centralnih naselij – gospodarskih središč (lokacija), in se nanaša na težje dostopna področja vsled pomanjkanja ustrezne infrastrukture, ki so zato izven glavnih razvojnih tokov. Prostorsko obrobnost lahko preučujemo na regionalnem (makro) ali lokalnem nivoju

in to tako v razvitih kot nerazvitih okoljih (Gurung in Kollmar 2005). Pomembno je, katere kazalnike si izberemo kot izhodišče za analizo obrobnosti.

2.3. Medsebojno prepletanje družbene in prostorske obrobnosti

Medsebojno prepletanje družbene in prostorske obrobnosti je posledica dejstva, da se obe obliki pojavljata tako v razvitih kot nerazvitih okoljih. Kot primer lahko navedemo družbeno odrinjenost na rob glede na spol, raso, etičnost in družbeno hierarhijo, ki je razširjena tako v najbolj izoliranih področjih kot v velikih urbanih aglomeracijah. Podobna obrobnost obstaja v okviru urbanih slumov metropolitanskih mest (tako v razvitih kot nerazvitih regijah) v dostopnosti do storitev (Müller-Böker et al. 2004). Prekrivanje med družbeno in prostorsko obrobnostjo ne obstaja samo v določenem prostoru in socialnem okolju, temveč na vseh nivojih od posameznika do globalne skupnosti.

2.4. Obrobnost in ranljivost

Obrobnost je tesno povezana z ranljivostjo obeh, tako prebivalstva kot okolja, je posledica lokacije in enega ali več dejavnikov ranljivosti skupnosti (Sommers et al. 1999). Kot najpogosteje prepoznani dejavniki ranljivosti se pojavlja slaba lokacija in pomanjkanje naravnih virov (Hurni et al. 2004). Ranljivost je najbolj očitna, ko prihaja do prepletanja družbene in prostorske obrobnosti.

2.5. Kazalniki za vrednotenje obrobnosti – marginalnosti

V Tabeli 1 predstavljeni kazalniki temeljijo na skrbnem izboru raziskovalne skupine IP6 (Geiser 2003), ki je sodelovala v večletnem projektu Švicarskega Nacionalnega kompetenčnega centra na področju raziskav (NCCR) sever-jug in temelji na globalni mreži partnerstva z raziskovalnimi ustanovami, s poudarkom na analizah in umirjanju sindromov globalnih sprememb in globalizacije (<http://www.north-south.unibe.ch/>) in dodanimi iz literature (Davis 2003; Darden 1989; Jussila et al. 1999a, 1999b; Larsen 2002a, 2002b; Leimgruber 2004; Müller-Böker et al. 2004). Večino podatkov je možno pridobiti iz podatkovnih baz mednarodnih inštitucij in državnih statističnih uradov. Izbor kazalnikov omogoča razumevanje družbenih, gospodarskih in političnih razlik med posamezniki, skupinami in regijami. Kazalniki so splošni in omogočajo holistični pristop pri raziskovalnem delu različnih znanstvenih ved.

Tabela 1: Predlagani kazalniki marginalnosti.

Vrsta	Kazalniki
Družbeni	delo otrok; neenakosti med spoloma; socialna izključenost; kršitve človekovih pravic
Infrastrukturni	dostop do čiste vode, oddaljenost do prevoza, bank in informacijskih storitev, oskrba z energijo
Zdravstveni	pričakovana življenjska doba; umrljivost otrok; podhranjenost
Izobrazbeni	stopnja pismenosti, bruto stopnja vključenosti v izobraževanje
Politični	udeležba na volitvah; indeks korupcije; varnostno stanje (nasilje, kriminal)
Gospodarski	BDP na prebivalca; stopnja brezposelnosti
Okoljski	onesnaževanje okolja; kvaliteta naravnih virov
Razvojni	indeks človekovega razvoja (HDI); s spolom povezan razvojni indeks (GDI); indeks revščine (HPI)

Vir: (Gurung in Kollmar 2005).

Pri proučevanju družbenogeografskih sprememb v prostoru uporabljamo kazalnike, ki služijo za analitično ocenjevanje obrobnosti. Velikokrat rezultati raziskav neposredno ne poudarjajo družbene ali prostorske obrobnosti proučevanega prostora, ker so v ospredju raziskav običajno drugi cilji.

3. Pregled bibliografskih del, v katerih prof. dr. Borut Belec posredno obravnava družbeno in prostorsko obrobno ali njuno medsebojno prepletanje

3.1 Obdobje do leta 1975

V sredini šestdesetih let se je Belec intenzivno ukvarjal s proučevanjem Ljutomersko-ormoških goric (Belec 1968a; 1968b). Za razumevanje prostorskih sprememb (raba tal) je raziskoval zemljiškoposestne strukture v Ljutomersko-Ormoških goricah leta 1824 in 1961 (Belec 1965a) in spoznal, da so te spremembe vplivale na novejšje družbeno-geografske probleme v povojni preobrazbi slovenske pokrajine (Belec 1995b). Tako je svoja znanstvena raziskovanja razširil na proučevanje socialno-geografskih procesov (Belec 1969). Z raziskavami zemljiškoposestnih razmer v Jeruzalemskih Goricah leta 1824 je Belec analiziral njihov razvoj in učinek na aktualno agrarnosocialno diferenciacijo (Belec 1970a). V bistvu gre za prepletanje prostorske in družbene obrobnosti, kar se dopolnjuje z objavo raziskave Zmanjševanje vinogradniških površin v Podravju in južnem Pomurju med leti 1896 do 1967 (Belec 1970b) in vrednotenjem socialnogeografskih procesov in tipov pokrajinske transformacije (Belec 1970c).

Konec šestdesetih let se je dvignil življenjski standard slovenskega prebivalstva. Razvijati se je pričela industrija proizvodnje blaga široke potrošnje. Gospodarska rast je temeljila na infrastrukturnih vlaganjih, kar se je vidno odražalo v prostoru, še posebej v urbanih okoljih. Skupina intelektualcev je 1969 objavila tekst Siti in lačni Slovenci, v katerem je prvič javno opozorila na velike regionalne razlike v obrobni območjih severovzhodne Slovenije. Politični krogi so se odzvali in pristopili k spremembi zakonodaje za pospeševanje razvoja manj razvitih obrobni področij (Lorber 2011b).

3.2 Obdobje 1976 – 1978

Težišče svojega raziskovalnega dela je Belec usmeril na proučevanje obmejnega območja. Mariborski geografi so sodelovali z Inštitutom za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani pri izvedbi projekta Problemi obmejnih področij Slovenije z obravnavo Obmejna območja v severovzhodni Sloveniji (Bračič et al. 1976). Raziskoval je gibanje prebivalstva in spreminjanje demografske strukture – družbeno obrobno (Belec 1976). Z analizo demografskih sprememb je obrazložil prostorsko diferenciranost – prepletanje družbene in prostorske obrobnosti (Belec 1978).

3.3 Obdobje 1978 – 1983

V tem obdobju so se slovenski geografi aktivno vključevali v raziskave problemov obrobni območij. Iskali so odgovore na družbene in gospodarske vzroke regionalnih razlik in za zmanjševanje le-teh. V prvi fazi tega obdobja je Belec sodeloval z Inštitutom za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani pri projektu Razreševanje nerazvitosti v severovzhodni Sloveniji (Belec et al. 1978; 1979; Belec 1980; 1981). V republiškem projektu Usmerjanje družbeno razvojnih procesov v prostoru in manj razvitih območij SRS je sodeloval z Urbanističnim inštitutom (Belec in Peterle 1983) in Inštitutom za geografijo FF UL (Belec et al. 1983).

3.4 Obdobje 1983 – 1990

V tem obdobju se je Belec vrnil k svojim raziskavam, v katerih obravnava obrobna področja na lokalni ravni. Izhajal je iz socialnopolosestne strukture in rabe tal v Ljutomerskih Goricah leta 1824 kot dejavniku pokrajinske transformacije (Belec

1983). Družbeno obrobnost je proučeval na primeru stopenj preseljivosti in starostne strukture prebivalstva naselij Žihlave in Slaptincev (Belec 1985). V članku Razdrobljenost kmetijskih zemljišč kot persistenčni dejavnik inovacijskih procesov v kmetijstvu na primeru Murskega polja (Belec 1990 b), je kot eno glavnih ovir za posodabljanje slovenskega kmetijstva prepoznal v zemljiški razdrobljenosti, ki je bila posledica zapletenega socialnega in gospodarskega razvoja na slovenskem podeželju v drugi polovici preteklega stoletja.

3.5 Obdobje 1991 – 1999

Obdobje osamosvojitve in vzpostavitve slovensko-hrvaške meje je pomenil nov izziv za geografe. Zato ne čudi, da je Belec svoje raziskovalno področje razširil na proučevanje novo nastalih razmer v obmejnem prostoru. V prvem obdobju je raziskoval zemljiškoposestne razmere in zaposlitvene povezave med novo nastalima državama (Belec 1992; Belec et al. 1995). Problem za obmejno prebivalstvo je predstavljala prekomejna zemljiškoposestna pomešanost in zaposlitvena povezanost (Belec 1993a; 1993b). Raziskave je nadaljeval s tipizacijo obmejnih območij z vidika stopnje razširjenosti in deleža hrvaške zemljiške posesti ob slovensko-hrvaški meji v Spodnjem Podravju s Prlekijo (Belec 1996a; 1996d; 1996g). Meja s Hrvaško je prinesla nove omejitve za prebivalstvo in določena območja premaknila na obrobje. Meja je otežila mobilnost prebivalstva, zlasti je vplivala na dnevne migracije delovne sile. V zaključnem poročilu projekta Socioekonomska in demografska problematika mejnih območij s Hrvaško ob nastanku državne meje so predstavljeni problemi, s katerimi se je soočalo prebivalstvo ob slovensko-hrvaški meji (Belec 1996f). V raziskovalnem projektu Posestna razdrobljenost v severovzhodni Sloveniji z vidika poseljenosti pokrajine in problematike vključevanja v integrirano evropsko kmetijstvo sta avtorja obravnavala prednosti in nevarnosti vključevanja slovenskega kmetijstva v evropsko (Belec in Žiberna 1999). Prav posestna razdrobljenost je eden izmed ključnih vzrokov zaostajanja razvoja podeželja in znižuje konkurenčno sposobnost slovenskega kmetijstva. Mariborski in zagrebški geografi so sodelovali pri bilateralnem projektu Vpliv družbenoekonomskih sprememb na razvojne procese in transformacijo slovensko-hrvaških mejnih območij (Belec et al. 2000). V letu 1991 je z razpadom Jugoslavije prišlo do družbeno-gospodarskih sprememb. Novo nastale razmere v tranzicijskem obdobju so vplivale na razvojne procese in transformacijo slovensko-hrvaških mejnih območij. Nekatera območja so se znašla še bolj na obrobju, zaradi poslabšanja dostopnosti do trga dela in uslug.

3.6 Leto 2003

Med zadnja Belčeva znanstvena dela uvrščamo prispevka Demografski razvoj v slovenskem Porabju v obdobju 1990-2001 (Belec in Olas 2003) in Socialnopoestni razvoj porabskega naselja Andovci (Belec 2003). V njih avtor na osnovi prepletanja družbene in prostorske obrobnosti analizira družbeni položaj slovenske manjšine.

4. Zaključki

Pri svojem znanstvenoraziskovalnem delu proučevanja rabe tal v severovzhodni Sloveniji se je Belec kot agrarni geograf že zelo zgodaj srečal z različnimi razvojnimi stopnjami obravnavanih območij. Terensko raziskovalno delo in izmenjava pogledov na širšo geografsko problematiko podeželja s tujimi geografi, mu je odpirala nove raziskovalne pristope in spoznanja. Ob proučevanju rabe tal in trajnih nasadov (vinogradov) je na lokalnem nivoju opazil razlike v razvitosti posameznih okolij. Vzroke je iskal v razdrobljenosti posesti in v zemljiškolastniških odnosih skozi čas. Aktivna vključenost v Mednarodno geografsko zvezo mu je omogočila, da je v

začetku devetdesetih let sodeloval pri oblikovanju nove komisije, ki se je ukvarjala z marginalnostjo. Na kongresu IGU v Mendози leta 1996 predstavil prispevek o geografski marginalnosti v Sloveniji v povezavi s politiko regionalnega razvoja (Belec, 1996). Marginalnost, kot geografski pojem, še ni bila opredeljena. Zato lahko razumemo, da je na osnovi preteklega raziskovalnega dela kot marginalna območja predstavil obmejna območja, katera je desetletja proučeval. Kljub njegovi ugotovitvi, da se je po vojni vzpostavil odnos med centrom in periferijo, ne enači neposredno perifernosti z marginalnostjo. Iz marginalnih območij je izvil le najbolj prehodna območja ob slovensko-italijanski meji, kar je razumljivo, saj spadajo ta območja med razvitejša v Sloveniji. Hkrati pa iz njegovega dela opažamo, da je zaradi pomanjkanja kriterijev in ustrezne terminologije, na osnovi razvojnih kazalcev kot marginalnost upošteval tudi perifernost. Pri proučevanju problematičnih obmejnih območij severovzhodne Slovenije je spoznal vzroke, ki so privedli do razvojnega zaostanka lokalnih okolij. Na istem kongresu je svoj prispevek predstavil Vojvoda (1996). Izhajal je iz globalnega razumevanja marginalnosti in znotraj Evrope Slovenijo opredelil kot marginalno državo. V Sloveniji je kot marginalna območja opredelil območja, ki jih uvrščamo med manj primerna območja tako za poselitev kot rabo tal. Sem sodi predvsem slovensko visokogorje, kraška in hribovita področja, kar je utemeljil na osnovi demografskih kazalnikov.

Obe, tako prostorska kot družbena obrobnost sta prisotni po vsem svetu, čeprav se glede na vrsto in obseg pojava lahko razlikujeta v različnih geografskih (prostorskih) in socialnih (družbenih) okoljih. Slovenija se uvršča med razvite države (članica OECD) in kot taka ne sodi med marginalne evropske države ali druge marginalne države sveta. Po vseh pokazateljih regionalne razvitosti (NUTS 3 nivo) sodi med članicami Evropske zveze, med države z najmanjšimi regionalnimi razlikami. Marginalna območja znotraj slovenskega prostora obstajajo in so posledica slabega dostopa do fizične (dostopnost, promet) in družbene infrastrukture (informacije, tehnologije in javne in storitvene usluge). Ranljivost obrobni območij se bo verjetno povečala z naraščajočo globalizacijo, mednarodno konkurenčnostjo, menjavo blaga in uslug ter selitvijo delovnih mest.

Obrobnost je pomemben večplastni koncept na področju empiričnih raziskav družbenih in humanističnih ved, ki preučujejo razloge za prostorske, gospodarske in socialne razlike znotraj in med regijami (državami in posameznikov) glede na legitimnost, enakost in socialno pravičnost. Pomembno je, da so raziskave inter in transdisciplinarne, kar omogoča definiranje vzročnih povezav in razmerij, ki jih je potrebno raziskati. Razumeti je potrebno kompleksnost družbenih pojavov, raziskati alternative izhoda iz obrobnosti ter zmanjšanje razvojnih razlik v širšem prostoru (Gurung in Kollmar, 2005). Belčeva odprtost v mednarodni prostor mu je omogočila dostop do znanstvenoraziskovalnih novosti na področju geografske vede, ki so jih uvajali njegovi stanovski kolegi. Kot vodilni agrarni geograf je ob svojem znanstvenoraziskovalnem proučevanju posestne razdrobljenosti, rabe tal in širjenja trajnih nasadov v severnovzhodni Sloveniji analiziral razvojne razlike med lokalnimi okolji. S proučevanjem demografskih kazalnikov, zgodovinskih vzrokov obrobnosti, predvsem obmejnih območij pred in po osamosvojitvi je pomembno prispeval k razumevanju regionalnih in lokalnih razvojnih razlik.

Literatura

- Belec, B., Olas, L. 2003: Demografski razvoj v slovenskem Porabju v obdobju 1990-2001. V: Lorber, L. (ur.). Družbenogeografska in narodnostna problematika slovenske manjšine v Porabju na Madžarskem. Maribor, str. 57-61.
- Belec, B. 2003: Socialnopošestni razvoj porabskega naselja Andovci (Orfalu, Madžarska). V: Lorber, L. (ur.). Družbenogeografska in narodnostna problematika slovenske manjšine v Porabju na Madžarskem. Maribor, str. 68-98.
- Belec, B., Feletar, D., Lorber, L., Stiperski, Z. 2000: Vpliv družbenoekonomskih sprememb na razvojne procese in transformacijo slovensko-hrvaških mejnih območij = Utjecaj društvenoekonomskih promena na razvojne procese i transformacijo slovensko-hrvatskih graničnih područja : slovensko-hrvaški medvladni program sodelovanja v znanosti in tehnologiji za leto 1998-1999.
- Belec, B., Žiberna, I. 1999: Posestna razdrobljenost v severovzhodni Sloveniji z vidika poseljenosti pokrajine in problematike vključevanja v integrirano evropsko kmetijstvo : sklepno poročilo za raziskovalni projekt. Maribor: Pedagoška fakulteta, 1 zv. (loč. pag.), zvd.
- Belec, B. 1997: Hrvaška zemljiška posest v občini Lendava kot sestavina mejne problematike = Croatian real estates in Lendava municipality as a constituent of the border problems. V: Klemenčič, M. (ur.). Socialnogeografski problemi, Dela, 12, str. 183-194, Ljubljana.
- Belec, B. 1996: Marginality and policy of regional development in Slovenia. Development issues in marginal regions II. Mendoza.
- Belec, B. 1996a: Tipi obmejnih območij z vidika stopnje razširjenosti in deleža zemljiške posesti ob slovensko-hrvaški meji v Spodnjem Podravju s Prlekijo : (območje občine Ormož ter občin Ptuj in Ljutomer po stanju pred letom 1995). Novice, let. 1, št. 1, str. 43-47.
- Belec, B. 1996b: The problems of the sustainable regional development of border-line areas in Slovenia. V: Jones, G. (ur.), Morris, A. (ur.). Issues of environmental, economic and social stability in the development of marginal regions: practices and evaluation : proceedings, University of Strathclyde, University of Glasgow, str. 230-233.
- Belec, B. 1996c: Problematika trajno uravnoteženega regionalnega razvoja obmejnih območij v Sloveniji. V: Drozg, V. (ur.). Nove smeri prostorskega razvoja = New directions in regional development : zbornik. Maribor, str. 155-160.
- Belec, B. 1996d: Tipi obmejnih območij ob slovensko-hrvaški meji v Spodnjem Podravju s Prlekijo = Types of border areas along the Slovenian-Croatian border in Spodnje Podravje with Prlekija. V: Pak, M. (ur.). Spodnje Podravje s Prlekijo : možnosti regionalnega in prostorskega razvoja. Ljubljana: str. 313-321, zvd., graf. prikazi.
- Belec, B. 1996e: The Slovene-Croatian border - an example of cross-border links in northeastern Slovenia. V: Gosar, A. (ur.). Slovenia : a gateway to Central Europe : published on the occasion of the 28th International Geographical Congress, The Hague, str. 52-56, zvd.
- Belec, B. 1996f: Socioekonomska in demografska problematika mejnih območij s Hrvaško ob nastanku državne meje : zaključno poročilo o rezultatih znanstveno-raziskovalnega dela na področju temeljnega raziskovanja. Maribor, 5 f., 11 f. pril.
- Belec, B. 1996g: Tipi obmejnih območij z vidika stopnje razširjenosti in deleža hrvaške zemljiške posesti ob slovensko-hrvaški meji v Spodnjem Podravju s Prlekijo (Raziskovalni projekt: Možnosti regionalnega prostorskega razvoja Spodnjega Podravja s Prlekijo). Maribor, 29 f.

- Belec, B. 1995: Typologie der Grenzgebiete an der slowenisch-kroatischen Grenze in Nordostslowenien. V: TÓTH, József (ur.). Városok, vonzáskörzetek, határmenti térség = Towns, districts attraction, border regions = Städte, Bezugskreise, Grenzregionen. Pécs: Janus Pannonius Tudományegyetem Földrajzi Tanszékek, str. 40-48.
- Belec, B., Horvat, U., Počkaj Horvat, D. 1995: Nekaj geografskih in socio-ekonomskih značilnosti območja ob slovensko-hrvaški meji v Severovzhodni Sloveniji. *Geografija v šoli*, 1, str. 37-46.
- Belec, B. 1994: Prekomejna zemljiškoposestna pomešanost v občini Ormož. *Znanstvena revija, Družboslovje in filozofija*, 6, 1, str. 5-11.
- Belec, B. 1993a: Differenzierung der Grenzgebiete mit Kroatien unter Beruecksichtigung der Grundbesitzvermischung und Beschaeftigung - Beispiel Nordostslowenien V: Croatia - A New European State : (Proceedings of the symposium held in Zagreb and Čakovec, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, str. 166-172.
- Belec, B. 1993b: Prekomejna zemljiškoposestna pomešanost in zaposlovanje - primer obmejnih občin SV Slovenije s Hrvaško. *Dela*, 10, str. 73-82.
- Belec, B. 1992: Nekaj značilnosti zemljiškoposestne in zaposlitvene povezanosti med republikama Slovenijo in Hrvatsko v obmejnih območjih severovzhodne Slovenije. V: *Socialna geografija v teoriji in praksi. Geographica Slovenica*, 23, str. 363-372.
- Belec, B. 1990a: Land use and typological characteristics of rural areas in Slovenia : (on the example of NE Sub-Pannonian region). *Geographica Iugoslavica*, 12, str.11-17.
- Belec, B. 1990b: Razdrobljenost kmetijskih zemljišč kot persistentni dejavnik inovacijskih procesov v kmetijstvu na primeru Murskega polja. *Znanstvena revija, Družboslovje in filozofija, = Social sciences and philosophy*, 2, str. 209-221.
- Belec, B. 1985: Stopnja preseljitve in starostna struktura prebivalstva naselij Žihlava in Slaptinci. *Geografski vestnik*, 57, str. 51-56.
- Belec, B. 1983: Socialnoposestna struktura in izraba tal v Ljutomerskih Goricah leta 1824 kot dejavnik pokrajinske transformacije. V: *Der panonische Raum zwischen Beharrung und Fortschritt = Panonski prostor med tradicijo in napredkom (Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf, Bd 14)*. Graz: DBV - Verlag für die Technische Universität, str. 264-268.
- Belec, B. Ogrinc, T., Genorio, R., Klemenčič, V., Olas, L. 1983: Razreševanje nerazvitosti v severovzhodni Sloveniji : sklepna faza, (Usmerjanje družbeno razvojnih procesov v prostoru in manj razvitih območij SRS II. del). Ljubljana, Inštitut za geografijo Univerze E. Kardelja v Ljubljani, 1 zv. (loč. pag.).
- Belec, B. Peterle, L. (ur.) 1983: Usmerjanje družbeno razvojnih procesov v prostoru in razvoj manj razvitih območij v SRS, Ljubljana, Urbanistični inštitut SR Slovenije, 59 str.
- Belec, B., Kert, B., Piry, I. 1982: Usmerjanje družbeno razvojnih procesov v prostoru in razvoj manj razvitih območij v SRS. Ljubljana, RSS, 1 zv. (loč. pag.).
- Belec, B., Ogrinc, T. 1982: Razreševanje nerazvitosti v SV Sloveniji : letno poročilo. V: Belec, B., Kert, B., Piry, I. 1982: Usmerjanje družbeno razvojnih procesov v prostoru in razvoj manj razvitih območij v SRS. Ljubljana, RSS, 1982, str. 4-19.
- Belec, B. 1981: Razreševanje nerazvitosti v severovzhodni Sloveniji : 4. faza. Ljubljana, Inštitut za geografijo, 46 f.
- Belec, B. 1980: Razreševanje nerazvitosti v severovzhodni Sloveniji : 3. faza. Ljubljana, 75 str.

- Belec, B., Genorio, R., Olas, L. 1979: Razreševanje nerazvitosti v severovzhodni Sloveniji : 2. faza. Ljubljana, Inštitut za geografijo, 36 f.
- Belec, B. 1978: Prostorska diferenciranost obmejnih območij severovzhodne Slovenije v luči demografskih sprememb. V: Pak, M. (ur.). Socialnogeografski aspekti obmejnih območij Slovenije : geografski simpozij ob 15-letnici Inštituta za geografijo univerze v Ljubljani, Geographica Slovenica, 6, str. 35-44.
- Belec, B., Genorio, R., Olas, L. 1978: Razreševanje nerazvitosti v severovzhodni Sloveniji : 1. faza. Ljubljana, Inštitut za geografijo, 28 f.
- Belec, B. 1976: Gibanje prebivalstva in spreminjanje demografske strukture v obmejnih področjih severovzhodne Slovenije. Geografski vestnik, 48, str. 141-146.
- Bračič, V., Belec, B., Kert, B., Olas, L., Zgonik, M. 1976: Problemi obmejnih področij Slovenije. 1. faza, Obmejna območja v severovzhodni Sloveniji. Ljubljana, Inštitut za geografijo, 92 f.
- Belec, B. 1974: Nekaj značilnosti razvoja vinogradništva na Sotelskem in Voglajnskem v zadnjih sedemdesetih letih. V: Žagar, M. (ur.). Voglajnsko-sotelska Slovenija : [referati in material na plenarnem delu IX. zborovanja slovenskih geografov v Rogaški Slatini. Ljubljana: str. 205-210.
- Belec, B. 1972: Razširjenost in nekatere značilnosti družbenega vinogradništva v severovzhodni Sloveniji. Časopis za zgodovino in narodopisje, 8=43, št. 2, str. 298-306.
- Belec, B. 1970a: Zemljiškoposestne razmere v Jeruzalemskih Goricah leta 1824, njihov razvoj in učinek na današnjo regionalno agrarnosocialno diferenciacijo. Časopis za zgodovino in narodopisje, 6=41, št. 1, str. 50-69.
- Belec, B. 1970b: Zmanjševanje vinogradniških površin v Podravju in južnem Pomurju med leti 1896 do 1967. V: Zgonik, M. (ur.). Zbornik Pedagoške akademije v Mariboru 1960-1970. Maribor, Obzorja, str. 254-272.
- Belec, B. 1970c: Socialnogeografski procesi in tipi pokrajinske transformacije v Ljutomersko-Ormoških goricah. V: Kerin, D. (ur.). Zbornik razprav : Mariborski visokošolski zavodi 1959-1969. Maribor, Obzorja, str. 99-117.
- Belec, B. 1969: Transformacija vinorodne pokrajine vzhodnih Slovenskih goric v luči socialno geografskih procesov. Geografski obzornik, 16, št. 3/4, str. 1-5.
- Belec, B. 1968a: Družbenogeografski razvoj Ljutomersko-ormoških goric in njihovi agrarnostrukturni tipi. V: Vrbnjak, V. (ur.). Svet med Muro in Dravo : ob stoletnici 1. slovenskega tabora v Ljutomeru 1868-1968. Maribor, Obzorja, str. 50-71, graf. prikazi.
- Belec, B. 1968b: Ljutomersko-ormoške gorice : agrarna geografija. Maribor, Obzorja, 290 str., ilustr.
- Belec, B. 1968c: Zemljiškoposestna struktura katastrskih občin Plešivica in Kog leta 1824 in 1961. Časopis za zgodovino in narodopisje, 39=4, str. 204-222.
- Belec, B. 1965a: Prispevek k zemljiškoposestni strukturi v Ljutomersko-Ormoških goricah leta 1824 in 1961. Časopis za zgodovino in narodopisje, 1, str. 103-114.
- Belec, B. 1965b: Novejši družbeno geografski problemi v Jeruzalemskih Goricah. V: Vodnik po razstavi "Povojna preobrazba slovenske pokrajine". Ljubljana, str. 22-30.
- Darden, J. 1989: Blacks and other Racial Minorities: The Significance of Colour in Inequality. Urban Geography, Vol. 10.
- Davis, B. 2003b: What is Marginality?
http://www.psichi.org/pubs/articles/article_145.asp,
- Gurung, G.S., Kollmar, M. 2005: Marginality: Concepts and their Limitations, IP6 Working Paper No. 4, www.nccr-north-south.unibe.ch.

- Horvat, U. 2013: Petdeset let geografije v Mariboru. *Geografski obzornik*, 60, št. 3, str. 10-19, ilustr.
- Horvat, U. 2011: Petdeset let delovanje Oddelka za geografijo in študija geografije v Mariboru. *Revija za geografijo*, 6, št. 1, str. 103-121, ilustr.
- Hurni, H., Wiesmann, U. and Schertenleib, R. 2004: Marginal Regions of South Asia, Research for Mitigating Syndromes of Global Change. A Transdisciplinary Appraisal of Selected Regions of the World to Prepare Development-Oriented Research Partnerships www.nccr-north-south.unibe.ch.
- Jussila, H., Leimgruber, W. and Majoral, R. 1999a: Perceptions of Marginality: Theoretical Issues and Regional Perceptions of Marginality in Geographical Space. Ashgate Publishing Ltd, England.
- Jussila, H., Majoral, R. and Mutambirwa, C. C. 1999b: Marginality in Space – Past, Present and Future: Theoretical and methodological aspects of cultural, social and economical parameters of marginal and critical regions. Ashgate Publishing Ltd, England.
- Klemenčič, M. M. 2003: Civilizacijske razvojne stopnje in razvojni problemi obrobni območij v Sloveniji. *Dela*, 19, str. 153-164.
- Klemenčič, V. 2009: O dilemah in dejanskem stanju slovenske geografije v času delovanja tretje generacije slovenskih geografov. *Geografski vestnik*, 81, št. 2, str. 83-91, ilustr. <http://zgds.zrc-sazu.si/GV2009/gv81-2/gv81-2-klemencic.pdf>.
- Larsen, J. E. 2002a: Spatialization and Culturalization of Social Policy: Conducting Marginal People in Local Communities. Paper presented at the conference Area-Based initiatives in contemporary urban policy, Danish Building and Urban Research and European Urban Research Association. Copenhagen 17-19 May 2001. www.ihis.aau.dk/gep/publicationer/nr2.pdf.
- Larsen, J. E. 2002b: Who Cares about and for Marginal People? Danish Social Science Research Council, Copenhagen. www.ihis.aau.dk/gep/publicationer/nr3.pdf.
- Leimgruber, W. (2004) Between Global and Local: Marginality and Marginal Regions in the Context of Globalization and Deregulation. Ashgate Publishing Limited, Gower House, England.
- Lorber, L. 2013: Mednarodna prepoznavnost Oddelka za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. *Revija za geografijo*, 8, št. 1, str. 147-160, ilustr.
- Lorber, L. 2011a: Zaslužni profesor dr. Borut Belec - osemdesetletnik. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 82 = n. v. 47, zv. 1, str. 5-9.
- Lorber, L. 2011b: Recent transformation of economic inequality in NUTS 3 regions in Slovenia *Geoadria*, 16, no. 2, str. 237-251. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=119562.
- Lorber, L. 2010: Geografija in evropske razvojne smernice izobraževalne in raziskovalne dejavnosti. *Dela*, 33, str. 129-137. <http://revije.ff.uni-lj.si/Dela/article/view/dela.33.8.129-137/1486>.
- Müller-Böker, U., Geiger, D., Geiser, U., Kansakar, V.B.S., Kollmair, M, Molesworth, K. and Suleri, A. (2004) 'Sustainable Development in Marginal Regions of South Asia', p. 225-261. In: Hurni H., Wiesmann U., Schertenleib R. (eds.): Research for Mitigating Syndromes of Global Change; A Trans-disciplinary Appraisal of Selected Regions of the World to Prepare Development-Oriented Research Partnerships. www.nccr-north-south.unibe.ch.
- Pak, M. 2010: Profesor Borut Belec, osemdesetletnik. *Dela*, 34, str. 245-246.
- Pelc, S. 2012: Geographical marginality as a research topic in Slovenian geography. V: Zorn, M. (ur.), Ciglič, R. (ur.), Perko, D. (ur.). *Geographical tidbits from Slovenia : special issue on the occasion of the 32nd International Geographical Congress in Cologne*, *Geografski vestnik*, 84, št. 1, str. 209-217, ilustr.

- Pelc, S. 2011: Geografska marginalnost in družbeni vidiki trajnostnosti. *Revija za geografijo*, 6, št. 2, str. 19-28, ilustr.
- Pelc, S. 2006: Geographical marginality in Slovenia from the point of demographical indicators. *Revija za geografijo*, 1, št. 2, str. 121-131.
- Pelc, S. 2004: Geografska obrobnost. *Geografski vestnik*, 76, št. 2, str. 65-74, ilustr. http://zgs.zrc-sazu.si/Portals/8/Geografski_vestnik/gv76-2-pelc.pdf.
- Sommers, Lawrence M., Mehretu, A. and Pigozzi, Bruce W.M. (1999): Towards typologies of socio-economic marginality: North/South Comparisons. In: Jussila, H., Majoral, R. and Mutambirwa, C. C. (eds.) *Marginality in Space – Past, Present and Future: Theoretical and methodological aspects of cultural, social and economical parameters of marginal and critical regions*. Ashgate Publishing Ltd, England, pp. 7-24. UNDP (2001) *Nepal Human Development Report 2001, Poverty Reduction and Governance*. Kathmandu, Nepal. www.undp.org/publications/nhdr2001/index.html.
- Vojvoda, M 1996: Developmental issues in the Slovene Alps after independence – Bohinj case-study. *Development issues in marginal regions II*. Mendoza.
- Vrišer, I. 2007: Geografske dileme. *Geografski vestnik*, letn. 79, št. 1, str. 77-84. <http://www.zrc-sazu.si/zgds/GV2007/gv79-1-vriser.pdf>.
- Žiberna, I. 2013: Aplikativne raziskave in projekti Oddelka za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru od leta 1961 naprej. *Revija za geografijo*, 8, št.1, str. 161-166.

BORUT BELEC'S CONTRIBUTION TO THE STUDY OF PERIPHERAL (MARGINAL) AREAS OF SLOVENIA

Summary

The Slovenian geographer and professor emeritus Borut Belec made his greatest scientific contribution in the second half of the 20th century, when Agrarian Geography was characterized by a decline in its theory and by the lack of interest of the leading Slovenian geographers. Slovenian geographers concluded in 1954 that it is necessary to systematically approach to the meticulous study of the North-East of Slovenian territory, particularly those of its parts that were not in the centre of the geographic scientific studies at that time and which were detached from the socio-economic processes that have engulfed central Slovenia. In his researches Belec focused on the study of the complex geographical issues and a broader sub-Pannonian region of Prlekija in Slovenia. His contributions were focused on the transformation of the agrarian landscape of land fragmentation and underdevelopment of the North-Eastern Slovenia, as well as on the regional development problems of border areas, pointing to its social commitment. He also focused on the study of degraded, less developed, peripheral and border areas in Slovenia. Belec's study of the socio-growing areas and typologies of rural areas constitute an important methodological contribution to the theory of agrarian geography. In his greatest scientific, professional, and pedagogical work he has reached into different geographic areas, which were clearly connected with his more than fifty years of intensive cooperation with the central Slovenian geographical institutions. Active involvement in the International Geographical Union (IGU) enabled him that in the early nineties he participated in the creation of a new commission, which dealt with marginality. Marginality as a geographical term, had not yet been identified. Therefore, we can understand that on the basis of the previous researches of marginal areas, he outlined the border areas. We believe that marginalization is more appropriate term when it concerns the study of Slovenian areas. With this term we describe and analyse the socio-cultural, political, administrative and economic sphere, where disadvantaged residents struggle access (social and spatial) to resources and to participate fully in social life. Marginality is an important multi-faceted concept in the field of empirical research in social and humanist sciences, that examine the reasons for spatial, economic and social disparities within and between regions (countries and individuals) in respect of legitimacy, equality and social justice. By examining demographic indicators, historical causes of marginality, particularly border areas before and after independence Belec made an important contribution to the understanding of regional and local disparities in development of the peripheral areas.

